

6. AHLÂK VE DİN ŞÛRASI ÇALIŞTAYI

“Ahlâk ve Din”

Organizasyon
Hasan Kalyoncu Üniversitesi
İslam Medeniyeti Uygulama ve Araştırma Merkezi
28 Eylül 2024 - İstanbul

Çalıştay Hakkında

Ahlâk ve Din Şûrası Çalıştayı, 28 Eylül 2024 tarihinde İstanbul'da İslami Düşünce Enstitüsü ve Türkiye Yazarlar Birliği'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalıştayı Hasan Kalyoncu Üniversitesi İslam Medeniyeti Uygulama ve Araştırma Merkezi koordine etmiştir.

Çalıştay öncesinde derinlemesine görüşmeler yapılarak, hazırlık süreci tamamlanmış ve çalıştaya akademisyenler ve uzmanlar katılmıştır.

Çalıştayın amacı Ahlâk ve Din ilişkilerini küresel ve yerel boyutlarda incelemek ve toplumda yaşanan ahlâk krizine çözüm yolları aramaktır.

Çalıştayın temel hedefi, ahlâki ve dini değerlerin topluma yeniden kazandırılması ve bu alanda sistematik bir yaklaşım geliştirilmesidir.

Bir gün süren çalıştay, iki oturum şeklinde planlanmış ve önceden belirlenen sorular doğrultusunda katılımcıların görüş ve önerileri ile ilerlemiştir. Birinci oturum Prof. Dr. Mehmet Görmez, ikinci oturum ise Prof. Dr. Musa Kâzım Arıcan tarafından yönetilmiştir.

Çalıştayın ilk oturumu, "Çağımızda Ahlâk Krizi ve Din" konusuyla başlamış, mevcut durumun değerlendirilmesi ile devam etmiştir. Oturum yöneticisi Prof. Dr. Mehmet Görmez, küresel ahlâk krizinin çözümünün dini değerlerde yattığını vurgulamış ve katılımcılara bu konuda söz hakkı vermiştir.

İkinci oturumda ise, Prof. Dr. Musa Kâzım Arıcan yönetiminde "Ahlâk ve Din İlişkisi" ve "Ahlâki Değerlerin Toplumda Yeniden İnşası" gibi önemli konular ele alınmıştır. Her oturum, moderatörler tarafından yönetilmiş ve alınan kararlar raportörler tarafından kayıt altına alınmıştır. Oturumlar sonunda yapılan sunumlar katılımcılarla paylaşılmıştır.

Çalıştayın sonunda, grup çalışmaları ve tartışmalar ışığında ahlâk krizine yönelik çözüm önerileri geliştirilmiş, 6. Ahlâk ve Din Şûrası için gelecekte izlenecek yol haritası belirlenmiştir.

Katılımcılar

- Prof. Dr. Ahmet Ayhan ÇİTİL
- Prof. Dr. Ayşe Sıdıka OKTAY
- Prof. Dr. Gürbüz DENİZ
- Prof. Dr. Hasan Yücel BAŞDEMİR
- Prof. Dr. İbrahim BAZ
- Prof. Dr. Mahmut Hakkı AKIN
- Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ
- Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN
- Prof. Dr. Ömer TÜRKER
- Prof. Dr. Osman DEMİR
- Prof. Dr. Türkay DERELİ
- Prof. Dr. Yunus APAYDIN
- Doç. Dr. Hümeyra ÖZTURAN
- Doç. Dr. Mehmet DİNÇ
- Doç. Dr. Muhammet Enes KALA
- Dr. Öğr. Görevlisi Yunus Emre AYDINBAŞ

Editörler

- Doç. Dr. Muhammet Enes KALA
- Dr. Öğr. Üyesi Murat ERKOÇ
- Dr. Öğr. Görevlisi Yunus Emre AYDINBAŞ

Çalıştay Düzenleme Komitesi

Prof. Dr. Ahmet Ayhan ÇİTİL
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

Prof. Dr. Ayşe Sıdıka OKTAY
Süleyman Demirel Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi
Anabilim Dalı

Prof. Dr. Gürbüz DENİZ
Ankara Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim
Dalı

Prof. Dr. Hasan Yücel
BAŞDEMİR
Ankara Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim
Dalı

Prof. Dr. İbrahim BAZ
İstanbul Ticaret Üniversitesi,
Mühendislik Fakültesi, İnşaat
Mühendisliği Bölümü

Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın
İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Sosyoloji Bölümü

Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ
Eski Diyanet İşleri Başkanı

Prof. Dr. Musa Kazım
ARICAN
Ankara Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi, Felsefe, Türk-İslam
Düşüncesi Tarihi

Prof. Dr. Ömer TÜRKER
Marmara Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim
Dalı

Prof. Dr. Osman DEMİR
Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi, Kalam Anabilim Dalı

Prof. Dr. Türkay DERELİ
Hasan Kalyoncu Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Yunus APAYDIN
Erciyes Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, İslam Hukuku

Doç. Dr. Hümeysra ÖZTURAN
Marmara Üniversitesi, Felsefe Tarihi
Anabilim Dalı

Doç. Dr. Mehmet DİNÇ
Hasan Kalyoncu Üniversitesi,
Psikoloji Bölümü

Doç. Dr. Muhammet Enes
KALA
Ankara Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi, Felsefe Tarihi

Dr. Öğr. Üyesi Murat ERKOÇ
Hasan Kalyoncu Üniversitesi/Eğitim
Fakültesi/Temel Eğitim Bölümü/Sınıf
Öğretmenliği Pr.

Dr. Yunus Emre AYDINBAŞ
Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi, Emlak ve Emlak
Yönetimi Bölümü

İçerik

Çalıştay Hakkında.....	2
Katılımcılar	3
Çalıştay Düzenleme Komitesi.....	4
İçerik	4
Oturum Yöneticileri ve Sorular.....	5
6. Ahlâk ve Din Şûrası Çalıştay Raporu	6
1. Çalıştayın Ana Teması	6
2. Çalıştayın Amaçları ve Hedefleri.....	6
3. Ahlâk ve İnanç Sorunları ve Çözüm Önerilerine Dair Rapor.....	6
Giriş.....	6
Sonuç ve Öneriler.....	9

Oturum Yöneticileri ve Sorular

Birinci Oturum Soruları

Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ

- Çağımızda bir inanç buhranı ve ahlâk krizi yaşıyor mu? Neden?
- Küresel ve yerel ölçekte bunun boyutlarını ve niteliğini nasıl ifade edebilirsiniz?
- Söz konusu sorunların çözümü için küresel ve yerel ölçekte nasıl bir yol haritası belirlenebilir?

İkinci Oturum Soruları

Prof. Dr. Musa Kâzım ARICAN

- Ahlâk ve Din ilişkisini ele alırken nasıl bir konum belirlemeliyiz?
- Ahlâk ve Din üzerinde nitelikli bir şûra planlamasına nasıl bakarsınız? Böylesi bir şûranın ana hedefi ne olmalıdır?
- Ahlâk ve Din şûrasının alt sorunları ve başlıkları neler olmalıdır? Niçin?
- Ahlâk ve Din şûrasına ifade edilen başlıklara dair tebliğleri sunmak ve bu tebliğleri müzakere etmek için kimleri önerirsiniz?

6. Ahlâk ve Din Şûrası Çalıştay Raporu

1. Çalıştayın Ana Teması

Günümüzde ahlâk kavramının toplumlar üzerindeki etkisini incelemek ve özellikle modern dönemdeki ahlâk krizinin çözüm yollarını bulmak amacıyla düzenlenmiştir.

Ana başlıklar:

- Bireyselleşme ve ahlâk: Bireylerin toplumsal sorumluluklarının değişimi.
- Değer üretimi: Ahlâk ve mekan ilişkisi.
- Sekülerleşme, modernizm ve ahlâk krizi: Ahlâk ve din arasındaki bağların kopması.

2. Çalıştayın Amaçları ve Hedefleri

Ana hedefi, toplumsal ahlâkın yeniden inşası ve bu süreçte karşılaşılan zorlukların aşılmasıdır. Çalıştay, aşağıdaki hedefleri gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır:

Sorun Tespiti: Toplumda mevcut olan ahlâki sorunların belirlenmesi ve bunların nedenlerinin araştırılması.

Çözüm Önerileri Geliştirme: Ahlâk krizinin çözümüne yönelik somut önerilerin oluşturulması ve bu önerilerin pratiğe aktarılması.

3. Ahlâk ve İnanç Sorunları ve Çözüm Önerilerine Dair Rapor

Giriş

Bu rapor, “Ahlâk ve Din” Çalıştayı’nda konuşulanlardan hareketle yaşanmakta olan ahlâk sorunları üzerine akademik bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Çalıştayda ele alınan konular, modern toplumların ahlâkî sorunlarına, dinî inancın ve değerlerin güncel krizler karşısındaki konumuna ve bu bağlamda İslâmî düşüncenin imkanına odaklanmıştır.

- **Ahlâk Sorunu:** Türkiye’de ve dünya genelinde yaşanan ahlâk krizi, insanlığın anlam, gâye ve değer arayışındaki kopuşla ilişkilendirilmiştir.
- **İslâmî İlimler:** İslâmî ilimlerin, ahlâk konusunda özgün bir bakış açısı sunabileceği ve çağın sorunlarına çözüm üretebilecek potansiyele sahip olduğu belirtilmiş ve bu potansiyelden günümüzde istifade edebilmek için İslâmî ilimleri ahlâk üzerinden yeniden yapılandırmanın önemli olacağı vurgulanmıştır. İslâmî ilimlerin güncel meselelere çözüm üretebilmesi için teorik ve pratik zemininin güçlendirilmesi, ahlâk üzerine yeniden yapılandırılması gerektiği belirtilmiştir.
- **Osmanlı Tecrübesi:** Osmanlı’nın son döneminde yapılan ahlâk araştırmaları ve modern ahlâk teorileriyle olan ilişkisine değinilmiş ve o dönemki çalışmaların günümüze ışık tutabileceği üzerinde durulmuştur.

- **Küresel Değersizleşme:** Değersizliğin ve kötülüğün küresel ölçekte yaygınlaşması ve bu mâruz kalışın insanları çok ciddi anlamda tehdit ettiği vurgulanmıştır.
- **Modern Akıl ve Ahlâk:** Modern aklın ürettiği teorilerin ve pratiklerin ahlâk krizindeki rolü tartışılmış, söz konusu teoriler ve pratiklerin sebep olduğu sorunların iyi tahlil edilmesinin doğru bağlamlarla meseleyi tartışmanın önünü açabileceğine değinilmiştir.
- **Metafizik Kriz:** Ahlâk krizinin kökeninde yatan metafizik kriz ve Tanrı'nın normatif değerler merkezinden uzaklaştırılması ile olgu-değer meselesinin çözümüne odaklanılması gerektiği dile getirilmiştir.
- **İnsan Paradigması:** Batı'daki insan paradigmasının değişimi ve bunun ahlâk anlayışlarına etkileri etüt edilmiştir.
- **Ahlâk Eğitimi:** Ahlâkın görerek ve yaşayarak öğrenildiği ve bu nedenle ahlâk eğitimi için uygun mekânların önemi vurgulanmıştır.
- **Aile ve Mahalle:** Ailenin ve mahallenin ahlâkî eğitimdeki rolü ve bu kurumların zayıflamasının sonuçları tartışılmıştır.
- **Cinsellik ve Kimlik:** Cinselliğin ve kimliğin manipülasyonu, tahakkümü ve bunun ahlâk üzerindeki etkileri ele alınmıştır.
- **Adalet ve Güven:** Adaletin önemi ve güvenli kurumların varlığının ahlâk krizlerini anlamak ve çözmekte önemi vurgulanmıştır.
- **Karamsarlık ve Nihilizm:** Karamsarlığın ve nihilizmin gençler üzerindeki etkilerine değinilmiştir.

Ahlâk Sorunuyla Yüzleşme

Günümüzde Türkiye ve dünya genelinde yaşanan ahlâkî çöküş, bireyleri ve toplumları derinden etkilemektedir. Anlam, değer ve gaye arayışındaki kopuş, ahlâkî bir soruna işaret etmektedir. Çalıştayda sıkça vurgulanan temel meselelerden biri, modern dünyanın genelinde yaşanan ahlâk krizi olgusudur. Bu kriz, yalnızca bireysel ahlâk anlayışındaki bozulma değil, aynı zamanda toplumun geneline sirayet eden değerler manzumesindeki bozulmayı ve mevzi kaybını ifade etmektedir. Katılımcılar, Batı'daki aydınlanma dönemiyle başlayan ve günümüzde postmodernizme evrilen süreçte, dini ve manevi değerlerin yerini anlamı/manayı dışlayan seküler, diğergamlığı küçümseyen haccı ve toplum ile onun bileşenlerini yük olarak gören benmerkezci bireyci yaklaşımların aldığına dikkat çekmiştir. Dijitalleşmenin de etkisiyle, insanın davranışları üzerindeki otodenetimi azalırken, bireycilik ve haz merkezli tüketim kültürü toplumsal düzeni şekillendiren ana unsurlar haline gelmiştir. Bununla birlikte haberleşme ağının güçlenmesi ve yaygınlaşmasıyla kötü pratikler daha görünür hale gelmiştir. İslâm dünyasında ise söz konusu bu kriz, Batı'nın pozitivist-materyalist yaklaşımına alternatif olarak ortaya konulabilecek bir ahlâk sistemi geliştirememekle daha da derinleşen bir hâl almıştır.

Osmanlı ve Modern Türkiye’de Ahlâk Krizi

Tarihi bir perspektiften bakıldığında, Osmanlı'nın son dönemlerinde de benzer bir ahlâkî buhran yaşandığı ve bu krize çözüm arandığı ifade edilmiştir. Çalıştayda, Osmanlı dönemindeki ahlâk kitapları ve ahlâkî terbiyenin modern Batı teorileriyle kıyaslanarak tartışıldığı belirtilmiştir. Ancak bu girişimlerin toplumda istenilen etkiyi yaratmadığı ve bugün de benzer çabaların sonuçsuz kaldığı ele alınmıştır. Günümüzde özellikle medya, sosyal medya ve küreselleşmenin etkisiyle ahlâk krizinin daha görünür hâle geldiği vurgulanmıştır. Modern eğitim sisteminin, dinî ve sosyal kurumların ahlâkî değerleri yeterince güçlendiremediği ve bu nedenle toplumun farklı kesimlerinde ahlâkî yozlaşmanın hızlandığı dile getirilmiştir.

Ahlâk ve Mekân: Yeni Bir Muhit İhtiyacı

Çalıştayın dikkat çekici noktalarından biri de ahlâkın inşasında ve pratize edilmesinde ihtiyaç duyulan mekânsal koşullar üzerine yürütülen tartışma olmuştur. İslâm ahlâkının birey ve toplum üzerinde etkili olabilmesi için, bu değerlerin yaşanabileceği mekânların oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Geleneksel Müslüman toplumlarında ev, okul, vakıf, mahalle, cami ve aile gibi kurumların ahlâkın yaşandığı ve aktarıldığı temel alanlar olduğu, ancak modern dünyada bu alanların dijitalleşme ve bireyselleşmeyle işlevsiz hale geldiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda, ahlâkî değerlere dayalı üretim mekanizmalarının başta mahaller olmak üzere yeniden inşa edilmesi ve bireylerin bu mekanizmalar aracılığıyla ahlâkî gelişimlerinin sağlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu öneri, değerler eğitimi ve ahlâkî aktarımın sadece teori düzeyinde kalmaması gerektiğini, aynı zamanda toplumsallığı var kılan mekânlarda da yaşanarak öğrenilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Dinî ve Felsefî Yaklaşımlar

Çalıştayın bir diğer önemli tartışma başlığı, ahlâkın felsefî boyutuyla ilgili olmuştur. İslâm ahlâkı, Batı'daki erdem ahlâkı ve Kantçı vazife ahlâkı gibi modern ahlâk teorileriyle karşılaştırılarak ele alınmıştır. Ancak bu karşılaştırmanın bir sonuç vermediği, Batı'daki teorilere uyum sağlama çabasının İslâm ahlâkı tartışmalarında özgün bir yere oturtulmadığı, halk nazarında ise hüsnükabul göremediği ifade edilmiştir. Ahlâkın yalnızca bireysel gelişimle değil, aynı zamanda sosyal ve siyasi yapılarla da ilişkili olduğu, bu nedenle ahlâkî bir toplumun inşası için toplumsal düzenlemelere de ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, ahlâk krizinin bir yönüyle mekânsızlık ve üretim eksikliği olduğu belirtilerek, yeni bir ahlâk modeli geliştirilmesi gerektiği de tartışılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Çalıştayda dile getirilen görüşler, modern toplumlarda yaşanan ahlâk sorununun derin ve çok boyutlu bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yeni pozisyonun çözümlenmesi için, dinî, mekân ((m)imarî), felsefi ve toplumsal yaklaşımların yeniden gözden geçirilmesi önem arz etmektedir. Ahlâk ve Din Çalıştayı, modern dünyada yaşanan ahlâk krizini İslâmî bir perspektiften ele almış ve bu krizin çözümünün İslâm ahlâkında bulunduğu vurgulanmıştır. Çalıştay, Türkiye'deki mevcut ahlâkî sorunlara çözüm önerileri sunmuş ve Müslüman toplumlarda ahlâkın yeniden inşası için eğitimden aile yapısına kadar geniş bir yelpazede öneriler getirmiştir. Bu bağlamda, İslâmî değerlerin modern dünyanın sorunlarına etkili bir cevap sunduğu ve İslâm ahlâkının yeniden canlandırılması gerektiği vurgulanmıştır.

Türkiye'de ahlâk araştırmalarına kaynaklık yapabilecek, gelecek tasavvurlarını dikkate alabilecek, düşünce geleneğini bu zeminde yeniden yapılandırıp tahkim edebilecek, çağın meydan okuyucu niteliklerine cevaplar sunabilecek güçlü bir ahlâk şûrasına ihtiyaç söz konusudur.